

Kurt Mu? Kuzu Mu? Şeyh Bedreddin ve İsyanı Üzerine Bazı Düşünceler

Kemal Ramazan HAYKIRAN*

krhaykiran@gmail.com

Öz

Osmanlıların beylik ölçeğinde bir devletten imparatorluğa geçiş aşamasında karşılaştığı ciddi olaylardan biri de Şeyh Bedreddin İsyanı'dır. Çelebi Mehmed Döneminde Fetret devrinin geride bırakıldığı narin bir dönemde 1415 yılında meydana gelen Şeyh Bedreddin İsyanı, tarihçiler tarafından bugüne kadar çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Şeyh Bedreddin kimilerince mezhebî bir isyan olarak tanımlanırken kimilerince de toplumsal ve sınıfsal dürtülerle hareket edilen bir isyan olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışmada Şeyh Bedreddin İsyanın meydana geldiği hem coğrafya hem de dönemin özellikleri ve koşulları göz önünde bulundurularak isyanın hangi koşullar altında ne gibi amaçlar güdülenerek meydana geldiği yeni bir yorum ile tanımlanılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Şeyh Bedreddin, Çelebi Mehmed, Torlak Kemal, Börklüce Mustafa.

Wolf or Lamb: Some Thoughts on Sheikh Bedreddin and His Rebellion

Abstrakt

One of the most important events that the Ottomans faced during the transition from a state to empire was the rebellion of Sheikh Bedreddin. The Sheikh Rebellion which took place in 1415 at a delicate time in the regin of Çelebi Mehmed just after the Fetret Period, has been described in many different forms by the historians, so far. While Sheikh Bedreddin was defined as a sectarian rebellion by some, on the other hand it was accepted as a revolt that was organized by different social classes.

In this study, it will be tried to be defined with a new interpretation of the conditions under which the rebellion was driven by taking into consideration the characteristics of Shaikh Bedreddin Rebellion besides the geography and the features of the period.

Keywords: Saheik Bedreddin, Çelebi Mehmed, Torlak Kemal, Börklüce Mustafa

---

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, krhaykiran@gmail.com
Makale Geliş Tarihi:25.05.2017 Makale Kabul Tarihi:01.06.2017

GİRİŞ

Türkiye Selçuklularının Anadolu'nun neredeyse tamamına hâkim olarak oluşturdukları güçlü yapı Moğol akınları neticesinde kaybolmuş ve 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Anadolu'ya bir kargaşa ortamı hâkim olmuştu. Moğol korkusundan ve dağılan Selçuklu otoritesi altından kaçan Türk zümreleri Batı Anadolu'ya yönelmiş ve burada Bizans İmparatorluğu'nun kalan son toprak parçalarının aleyhine bir ilerleme göstererek Batı Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamışlardı. Bu Türk zümrelerinin kendi mensup oldukları boylar etrafında kurdukları irili ufaklı devletler Türk devlet geleneği icabınca "beylikler" olarak anılmış ve Anadolu'da XIII. yüzyılda pek çok beylik kurulmuştu. Bunlar içinde Osman Gazi'nin kurduğu Osmanoğulları diğerleri karşısında avantajlı bir duruma gelerek önce Balkanlarda yayılarak güçlenmiş sonrasında ise Anadolu'da diğer Türk beylikleri üzerinde hâkimiyet kurarak Anadolu'da Türk siyasi birliğini oluşturmayı başarmıştı.¹

Sultan Yıldırım Bayezid zamanında sağlanan bu siyasi başarı pek çok Türk beyliğini de rahatsız etmişti. Yıldırım Bayezid zamanına kadar hemen aynı kültür ve inanç dünyasının birer parçası olan bu beylikler arasında özellikle Osmanlı'nın Balkanlardaki ilerleyişi çerçevesinde Osmanlı Devleti ile bölgedeki Türk beyleri arasında adı konulmamış zımni bir ittifak olduğu söylenebilir. Gaza niteliği taşıyan bu seferlerin hemen hepsinde, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları gibi beylikler başta olmak üzere neredeyse tüm Türk beylikleri Osmanlılar'a yardım etmişlerdi. İşte Sultan Yıldırım Bayezid adı konulmayan bu ittifakı somutlaştırmak adına gücünün yettiği tüm beylikleri kendi hâkimiyeti altında

toplamayı başarmıştı.² Ne var ki Yıldırım Bayezid'in bu başarısı Ankara Savaşı sonrasında etkisini kaybedecek ve Osmanlı Hanedanı içinde şehzadeler arasında uzun sürecek bir taht kavgası başladığı gibi bizzat Emir Timur eli ile Türk beyliklerinin büyük bir çoğunluğu yeniden kurularak siyasi faaliyetlerine başlamışlardı.³

İşte Şeyh Bedreddin bu karmaşık döneme ait bir simadır. İslamî ilimler ile yoğrulmuş bir ailenin içine doğan Şeyh Bedreddin'in babası İsrail b. Abdülaziz Simavna kadısıydı.⁴ Orijinal adı Simonos veya Stanimakos -ki ikincisi olma ihtimali daha yüksektir- Simavna bugünkü Edirne yakınlarında yer alan bir kazadır.⁵ Dolayısıyla Franz Babinger başta olmak üzere XX. yüzyılın başından itibaren bu konu hakkında fikir beyan eden pek çok tarihçinin zikrettiği gibi burası kesinlikle Kütahya'nın Simav kazası değildir.⁶ Şeyh Bedreddin'in babasının adının İsrail olmasından hareketle farklı bazı iddialar da dile getirilmiştir. Bu isimden hareket ile Şeyh Bedreddin'in Yahudi kökenli bir şahsiyet olabilme ihtimali üzerinde

² Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2005, s. 77

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara 1997, c. I, s. 323.

⁴ Halil b. İsmail b. Şeyh Bedrüddin Mahmûd, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı*, ed. A. Gölpınarlı-İ. Sungurbey, İstanbul 1967, s.12.

⁵ İbn Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2012, s. 333.

⁶ Franz Babinger, *Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin*, çev. İlhami Yazgan, Ankara 2014, s. 33; Franz Babinger bu iddiası alanın ilk çalışmalarından olan eserindeki bu iddiası isabetsiz bir tarihçi yorumu olarak değerlendirilebilir. Çünkü Babinger 1919 yılındaki bu çalışmasından 24 yıl sonrasında yayımladığı bir başka çalışmasında yanıldığını belirterek hatasını düzeltilmiş ve *Simavna'nın* Edirne civarında bir yer olması gerektiği bilgisini ifade etmiştir. Konunun fazla ilgi çekici olması sebebi ile pek çok akademisyen vasfının uzağında kişinin de konu hakkında kalem oynattığı göz önünde bulundurduğunda bu kategoride yazan kesimin büyük bir çoğunluğun Babinger'in hatalı yorumun peşinden gittikleri görülmektedir.

¹ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar İle Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi*, İstanbul 2008, s. 118.

durulmuştur.⁷ Bunun da oldukça zor bir ihtimal olduğu tarihçiliğin geldiği nokta itibari ile açıkça ortadadır. Şeyh Bedreddin'in ailesinin Selçuklu soyundan geldiği üzerinde de durulmaktadır.⁸ Onu Selçuklu soyuna dayandıran en önemli eser Taşköprülüzade'nin Şekâikî Numaniyye isimli eseridir. Taşköprülüzade Şeyh Bedreddin hakkında "Ecdadından birinin Selçuklu veziri olduğu ve bunun aynı zamanda Sultan Alaaddin'in kardeşi olduğu söylenmektedir."⁹ Devrin Selçuklu kaynakları bu bilgiyi doğrulaması da bazı kaynaklarda da Taşköprülü'nün verdiği bilgiyi doğrulayan ifadeler rastlanılmaktadır. En başta kendine ait Menâkıbnâme'de "Nesl idi Alâuddîn'e bil Şüphe yoktur bu söze iy zinde-dil"¹⁰ ifadesi geçmektedir. Her ne kadar bu bilgi tarihi gerçekliğe aykırı durmasa da Şeyh Bedreddin'in dedesi olan Abdülazîz'in tarihi kişiliği henüz aydınlatılabilmiş değildir.

Bir kadı çocuğu olarak dünyaya gelen Şeyh Bedreddin ilk dini eğitimini de ailesinden almıştı. Çok erken yaşlarında Kur'an'ı ezberleyen Şeyh Bedreddin'in ailesi tarafından bir hafızın yanında kalması uygun bulunmuştu. Uzun bir müddet bir hafızın yanında bulunmasının ardından Şeyh Bedreddin, Mevlânâ Sahidî'nin yanına gönderilmişti.¹¹ Burada genel fen bilgisi, dil ve sanat dersleri alan Şeyh Bedreddin, ardından da büyük amcası Mevlânâ Müeyyed b. Abdülmümin ile birlikte Mısır'a gitti.¹² Oradan da Mekke'ye giden Şeyh Bedreddin burada dört ay kalır, burada kaldığı

süre içinde de Şeyh Zili'den eğitim almıştı.¹³ Mekke'den sonra tekrar Kahire'ye dönen Şeyh Bedreddin, burada Şeyh Ekmeleddîn el-Bâbertî'nin yanında eğitim görmeye başlamıştı. Taşköprülüzade'nin verdiği bilgiye göre Şeyh Bedreddin ile aynı dönemde el-Bâbertî'den ders alanlar arasında Anadolu'nun İbn Sinası olarak da anılan Hacı Paşa el-Aydnî'de bulunmaktaydı.¹⁴ Burada bulunduğu süre içinde iyi bir fıkıh eğitimi alan Şeyh Bedreddin kısa bir sürede devrinin hatırı sayılır fıkıh âlimleri arasında yer almayı başarmıştı. Kısa sürede ün yapan Şeyh Bedreddin Memlûk Sultanı Berkuk'un oğlu Ferec'e de hocalık yapma imkânı bulmuştu. Kahire gibi Sünni fıkıhın önemli merkezlerinden olan bir muhitte eğitim almış olması ve Memlûkler gibi Sünni itikadın katı takipçisi bir devletin hükümdarının şehzadesine ders¹⁵ verme imkânı bulan bir aklın Sünni inancın uzağında sapkın fikri ve itikadi eğilimleri olduğunu düşünmek akla çok uygun durmamaktadır.

Uzun yıllar Mısır'da kaldıktan sonra buradan ayrılarak Ahlat'a gelen Şeyh Bedreddin burada Şeyh Hüseyin Ahlâtî ile tanışmış onun tesirinde kalarak tasavvufa meyletmeye başlamıştı. Şeyh Bedreddin artık âlim kişiliğinin yanında tasavvufi bir kişilik de taşımaya başlamıştı. Bu hali ile bir müddet sonra Şeyh Hüseyin'in başında bulunduğu tarikata kabul edilmişti.¹⁶ Bir müddet Şeyh Hüseyin'in hizmetinde bulunduktan sonra oradan icazet almış artık tasavvufta mertebe sahibi biri olmuştu. Şeyh Hüseyin'in de yanından ayrılan Şeyh Bedreddin Emir Timur'un sarayına doğru yönelmişti. Timur'un huzurunda pek çok âlimin de bulunduğu bir ilim meclisinde verdiği cevaplar ile mecliste hazır bulunan herkesi

⁷ Harun Yahya, *Yehova'nın Oğulları*, İstanbul 1994, s.63.

⁸ Müfid Yüksel, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 2002, s. 13-14; Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler: 15.ve 17. Yüzyıllar*, İstanbul 2013, s. 170.

⁹ Taşköprülüzade, *Şekâiki Numaniyye*, nşr. A Subhi Furat, İstanbul 1985, s. 50.

¹⁰ Müfid Yüksel, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, s. 12.

¹¹ Taşköprülüzade, *Şekâiki Numaniyye*, s. 50.

¹² Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler: 15.ve 17. Yüzyıllar*, s. 172.

¹³ Franz Babinger, *Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin*, s. 35.

¹⁴ Taşköprülüzade, *Şekâiki Numaniyye*, s. 50.

¹⁵ Halil b. İsmail b. Şeyh Bedrüddîn Mahmûd, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı*, s. 43.

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler: 15.ve 17. Yüzyıllar*, s.173.

şaşırtmış Emir Timur'un da beğenisini kazanmıştı.¹⁷ Burada Timur'un kendisine kalma teklifinde bulunduğu fakat kendisinin bu kabul etmeyip ayrıldığı bildirilmektedir. Timur'un ülkesinden ayrıldıktan sonra birkaç defa daha Şeyhi Ahlâtî ile görüşen Bedreddin, altı ay kadar sonra buradan da ayrılarak Halep'e doğru yola çıkmıştı. Buradan da Konya üzerinden Tire'ye doğru yola çıkacak, Aydınoğulları'nın önemli bir ilim merkezi haline getirdikleri bu beldede de bulunur, buradan da Sakız Adası'na geçer ve burada bulunduğu esnada adanın valisinin Müslüman olmasını sağladığı rivayet edilmektedir.¹⁸

Şeyh Bedreddin hayatındaki önemli değişim noktası 1410 yılında vuku bulmaktaydı. Ankara faciasından sonra şehzadeler arasında taht kavgası devam etmekteydi. Bu süreç içinde Musa Çelebi duruma hâkim olarak 1410 yılında Osmanlı tahtına geçmeyi başarmıştı. Şeyh Bedreddin ise yeni Osmanlı "sultanı"nın kazaskeri olarak vazifelendirilmişti.¹⁹ Şeyh Bedreddin bir iki yıl bu vazifeyi ancak sürdürebilmişti. 1413 yılına gelindiğinde Çelebi Mehmed kardeşi Musa Çelebi'yi tahttan indirmeyi başarmıştı. Böylece tüm şehzadeler devre dışı kalmış oluyordu. Çelebi Mehmed artık Osmanlı tahtının rakipsiz ve tehidsiz tek sahibi olmuştu. Böylece fetret devri de kapanmış oluyordu. Eski yönetimin kazaskeri olması sebebi ile Şeyh Bedreddin Çelebi Mehmed tarafından İznik'te göz hapsinde tutulmuş ve

masrafları içinde kendisine 1000 akçe maaş bağlanmıştı.²⁰

Şeyh Bedreddin ile ilgili tarihe iz bırakan gelişmeler bu dönemden sonra başlamıştı. İznik'te nazik bir hapis hayatı yaşayan Şeyh Bedreddin burada kendi kendisi ile baş başa kalacak ve fikirlerinde bazı değişimler yaşayacaktı. Bunun en açık örneği daha önce yazdığı bir eser olan "*Letaîfü'l İrşâd*" üzerine bu eseri şerh ve nesh ettiği yeni bir eser olan "*Camîû'l-Fûsûleyn ve Teshîl*"i kaleme almış olmasıydı.²¹ Fakat Şeyh Bedreddin'in sapkın fikirlerinden aykırı düşüncelerinden dolayı değil sadece eski sultanın kazaskeri olması sıfatı ile gözetim altında tutulduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu dönemde Şeyh Bedreddin'in fikri söylemlerinde Osmanlıların itikadi eğilimlerine aykırı bir durum ile karşılaşmamaktadır. Hatta Kahire'de yetişen Şeyh Bedreddin Osmanlı ulemasına göre daha katı bir Sünni anlayışı temsil ettiği bile söylenebilir. Kaldı ki sonucu başarısız da olsa bir Osmanlı tahtına oturmayı başarmış bir haneden mensubu olan Musa Çelebi'nin Osmanlı fikri dünyasına aykırı bir kişiyi Edirne gibi nazik bir muhite kazasker yapmacağı da düşünülmelidir. Bu noktadan hareketle Şeyh Bedreddin'in Sünni düşünceye çok aykırı bir yerde durmadığı rahatlıkla söylenebilir.²²

Şeyh Bedreddin'de görevden uzaklaştırılmasının oluşturduğu bir ruh halinin bulunduğu açık bir gerçektir. Bu eserlerine de yansımaktaydı. Şeyh Bedreddin'in âlim kişiliğinin yanında tasavvufi bir kişiliği de bulunmaktaydı. Pek çok yeri dolaşan pek çok nokta ile irtibatı olan Bedreddin devrin önemli şeyhleri arasındaydı ve farklı farklı muhitlerden hatırı sayılır bir müridi bulunmaktaydı. Şeyh

¹⁷ Franz Babinger, *Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin*, s. 36.

¹⁸ Dimitris Kastritsis, "1402-1413 Fetret Devri Bağlamında Şeyh Bedreddin Ayaklanması", *Sultan Çelebi Mehmed ve Dönemi*, ed. Fulya Duvenci Karakoç, Bursa 2014, s. 82.

¹⁹ İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt 7. Ketibe*, Nşr. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara 2013, s. 255; Hoca Sadeddin Efendi *Tacü't-Tevarih*, nşr. İsmet Parmaksızoğlu, c. I, Ankara 1999, s. 362.

²⁰ Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2008, s. 146; Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s. 177.

²¹ Müfid Yüksel, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 2002, s. 39.

²² Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s. 217.

Bedreddin'in kazaskerlikten azledilip İznik'te gözetim altında tutulmasının kendisine bağlı müridlerde olumsuz bir ruh hali oluşturduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu olumsuz ruh halinin bir isyana dönüşebileceğini düşünmek biraz zorlama bir düşünce gibi durmaktadır. 1413 senesinde Çelebi Mehmed'in rakipsiz olarak Osmanlı tahtına oturmasının hemen ardından Şeyh Bedreddin'i İznik'te göz hapsine zorlaması kardeşi Musa Çelebi'nin kadrosunu tasfiye etme ve kontrol altında tutma girişiminden başka bir şey değildi.²³

Bu noktada Şeyh Bedreddin isyanı üzerine esas can alıcı sorular şöyle sıralanabilir: Pek çok farklı yerde pek çok müridi olan bir şeyhin kazaskerlikten azledilmesi büyük bir isyanın gerekçesi olabilir mi? Şeyh Bedreddin ile irtibatı bilinen Börklüce Mustafa'nın isyan etmesinde Şeyh Bedreddin'in ne kadar müdahalesi vardı? Hepsinden önemlisi, daha çok Balkanlarda taban tutturana Şeyh Bedreddin'in adının karıştığı bir isyan neden Batı Anadolu kıyılarında ortaya çıkmıştı? Bu sorulara verilecek cevaplar Şeyh Bedreddin isyanına bakış açısını da değiştirecektir. Burada öncelikli olarak üzerinde durulması gereken nokta Börklüce Mustafa'nın ve Torlak Kemal'in isyan başlattığı Karaburun ve Aydın muhitlerinde gizlidir. Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlıların Anadolu'nun büyük bir çoğunluğunu hâkimiyeti altına alması yerel güç odaklarını fazlasıyla rahatsız etmişti. Timur'un Ankara Savaşı sonunda Osmanlı'yı dağılmanın eşliğinde bırakması yerel güçleri yeniden bağımsız hale getirmesi ile Anadolu'da oluşan Osmanlı korkusu kaybolmuştu. Yıldırım Bayezid'in dört oğlu arasında taht kavgalarının başlaması da bu yerel güçleri fazlasıyla rahatlatan bir gelişme olmuştu. Ama en sonunda Çelebi Mehmed'in bütün kardeşlerinin üstesinden gelerek Osmanlı tahtına oturması neticesinde Osmanlılar yeniden toparlanma

sürecine girmişlerdi. Bu durum Osmanlı'nın etki alanı üzerinde bulunan neredeyse tüm odakların pek memnun oldukları bir gelişme değildi.²⁴ Çelebi Mehmed tahta geçer geçmez etrafında Osmanlı'yı tehdit eden bütün unsurlara karşı kapsamlı bir mücadeleye girişmişti. Bu bağlamda yaptığı en ciddi işlerin başında Batı Anadolu'ya sefer düzenlemesiydi. 1413 yılında Çelebi Mehmed Aydın İli olarak bilinen İzmir ve Aydın çevresine güçlü bir sefer düzenlemişti. Şeyh Bedreddin İsyanı olarak anılan vakanın kökleri aslında Çelebi Mehmed'in bu seferine dayanmaktadır.

Hatırlanacağı üzere Yıldırım Bayezid zamanında Aydınogulları'nın son beyi olarak kabul edilen İsa Bey yaşlılığının etkisi altında Osmanlıların da yükselişini göz önünde bulundurarak kızı Hafsa Hatûn'u Yıldırım Bayezid ile evlendirmiş ülkesini de Osmanlılara dâhil etmişti. Fakat Ankara Savaşı sonrasında kızı da Aydın İli'nde geçiren Emir Timur, Aydınoglu Beyliği'nin yeniden teşekkül etmesini sağlamış, başına da Aydınoglu soyundan II. İsa Bey'i tayin etmişti. Fakat çok geçmeden Timur'un bölgeden ayrılmasının hemen ardından Aydınoglu soyundan olan Cüneyd Bey, İsa Bey'i devirerek Aydınoglu Beyliğinin son beyi olmuştu. Fevri ve dengesiz politikaları ile Osmanlıları tehdit eden Cüneyd Bey fetret devrinde de şehzadeler arasındaki taht mücadelelerine taraf olmuş Emir Süleyman tarafını tutarak Çelebi Mehmed ile mücadeleye girişmişti. Cüneyd Bey'in varlığı ve faaliyetleri Çelebi Mehmed açısından ciddi bir sıkıntı kaynağıydı. Siyasi birliği sağlama kaygısında olan yeni sultan bu duruma müdahale etmeliydi. Cüneyd Bey dışında Batı Anadolu'da özellikle İzmir ve çevresinde Bizans hala etkin bir güçtü. Bunun yanında Ceneviz ve Venedikliler de siyasi ve ekonomik hayatta oldukça belirleyici bir güç durumundaydılar. Bütün bu koşullar Osmanlıların Güneye doğru

²³ Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Ali Osman*, nşr. Nihal Atsız, İstanbul 1961, s.92.

²⁴ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar İle Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi*, s. 215.

yayımlarında ciddi engel teşkil etmekteydi. Tüm bu koşullar altında Çelebi Mehmed 1413 yılında ilk ciddi seferlerinden birini bu bölgeye düzenlemişti. Amacı İzmir ve çevresini kontrol altında tutmak ve Aydınolu Cüneyd Bey'e son vermektir. Seferden beklediği sonucu elde edememişti fakat seferin bölgede oldukça etkili sonuçları da olmuştu. Çelebi Mehmed bu seferin sonunda Küçük Menderes havzasını Osmanlı hâkimiyetine dâhil etmeyi başarmıştı.²⁵ Bozdağlar'dan Ege Denizi'ne doğru uzanan bir hattı Osmanlı hâkimiyeti altına almış böylece Kuşadası ve çevresi, Efes civarı gibi önemli noktalarda Osmanlılar eli ile Türk hâkimiyeti başlamış olmuştur.

Çelebi Mehmed'in bu başarı bölgedeki yerel güç odaklarının hepsini huzursuz etmişti. Hiçbir unsur Osmanlı'nın güçlenip bölgede belirleyici bir güç olmasını istemiyordu. 1413'teki bu fetihten itibaren bölgede bir huzursuzluk ortamı baş göstermişti. Osmanlı'ya karşı güçlü bir muhalefet oluşmaya başlamıştı. Her şeyden önce kendi hâkimiyetinin son bulacağı kaygısına düşen Aydınolu Cüneyd Bey Osmanlı hâkimiyetine karşı kışkırtıcı bir politika uygulamaya başlamıştı.²⁶ Çelebi Mehmed'in hâkimiyet kurduğu Küçük Menderes havzası ve kıyı liman şeridi tarımsal üretim açısından oldukça verimli arazilerin bulunduğu bir yerdi. Bunun yanında tarihin en erken dönemlerinden bu yana önemli bir ticaret bölgesi olma özelliği de bulmaktaydı. Tarihi "Kral Yolu" buradan geçmekteydi. İpek ve Baharat yollarının denize ulaşır Avrupa'ya yöneldiği önemli bir geçiş noktasını oluşturmaktaydı. Doğu – batı arasındaki ticari hareketliliğin

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 350.

²⁶ Kemal Ramazan Haykıran, "Aydınolu Beyliğinin Son Beyi Cüneyd Bey ve Beyliğin Yıkılışından Sonra Aydınolu Soyunun Durumu", *Aydınolu Tarihi: Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu 1* – Ed. Cüneyt Kanat, Mehmet Ersan, Mehmet Şeker, Ankara 2013, s. 354.

önemli aktarım noktalarından biri olan bu bölge doğal olarak oldukça zengin bir rant potansiyeli bulunmaktaydı. İşte bu bölgenin geçmişten beri denetimini elinde tutan ve zenginliğinin sahibi olan yerel güçler bu pozisyonlarını kaybetmek istemiyorlardı. Osmanlıların giderek büyümesi ve güçlenmesi sonucu bölgeye hâkimiyetlerinin uzanması bu yerel güç odaklarının en büyük korkusu ve tehdidi olmuştu. Buna karşı bazı girişimlerde bulunmaya başlamışlardı.

Bölgenin kadim hâkim gücü olan Venedik ve Cenevizliler bölgenin hâkimiyetleri ellerinden çıkmaması kaygısı ile Osmanlı hâkimiyetinden kendileri gibi rahatsız olan bütün unsurları harekete geçirme girişiminde bulunmaları beklenebilecek en doğal tepkiydi. İşte bu koşullar altında 1415 yılının sonlarına doğru Karaburun çevresinde bir hareketlenme dikkati çekmekteydi. Takip eden süreç içinde de Aydın İli'nin bir diğer önemli noktası olan Ortaklar mevkiinde Torlaklar harekete geçmeye başlamıştı. Böylece 1416 tarihinde Batı Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin yeni yeni tesis edilmeye başlandığı Aydın İli'nde büyük bir isyan baş göstermekteydi.

İsyanın merkezi Karaburun'du. Sakız Adası Sisam Adası ve Ayasuluğ'da da kayda değer bir hareketlik yaşanmaktaydı. Bu bölgeler Şeyh Bedreddin'in vaktiyle ilişkiler kurduğu ve bağlantılarının olduğu yerlerdi.²⁷ Fakat isyan sürecinde bu noktaları birbiriyle bağlantılı hale getiren ve organize den kişi Şeyh Bedreddin değil onun adını kullanarak faaliyet gösteren Börklüce Mustafa idi.²⁸ İsyan hakkında bilgi veren gerek Osmanlı gerekse yabancı kaynakların hiçbiri Karaburun ve çevresinde baş gösteren bu ayaklanma ile alakalı olarak Şeyh Bedreddin'in ismini zikretmezler. Burada zikredilen isim doğrudan Börklüce

²⁷ Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyan*, çev. Ela Güntekin, İstanbul 2000, s. 78.

²⁸ Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyan*, s. 79.

Mustafa'nın isyanıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde isyanın doğrudan sorumlusu ve muhatabı Börklüce Mustafa'dır. Buradan hareket ile Karaburun ve çevresinde baş gösteren bu isyan ile Şeyh Bedreddin arasında organik bir bağlantı olduğuna dair menfi ya da müspet yorumların tamamı delilsiz durumdadır. Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa arasında tasavvufi bir bağ olduğu Börklüce'nin Şeyh'in müridi ve halifesi olduğu inkâr edilmez bir tarihi gerçektir. Fakat Bedreddin'in İznik'te başlayan göz hapsi sürecinden sonra ikisinin yollarının ayrıldığı dönemde hiçbir kayıta Mustafa'nın Şeyh'in onayı veya doğrultusunda bir girişimde bulunduğu dair bir bilgi vermemektedir. Buradan hareketle bu isyan girişiminin Börklüce'nin işi olduğunu düşünmek daha doğru gözükmektedir. Şeyh Bedreddin İznik'te tüm olanlardan habersiz bir hayat yaşamaktaydı. Şeyh Bedreddin hakkında doğrudan bilgi veren temel kaynakların başında gelen Hafız Halil'in eserinde ise Şeyh Bedreddin tamamen bu girişimin uzağında masum bir noktada gösterilmektedir.²⁹ Eğer isyan başarılı olsaydı Şeyh Bedreddin bir şah olarak tarih sahnesinde anılır mıydı? Bilinmez ama Şeyh'e yakın kaynakların tümü başarısız olan isyanda Bedreddin'in masumluğunda ittifak etmiş gibidirler. Burada en dışarıdan ve belki de en sağlıklı bilgi kaynağı olan Bizans kroniği Dukas'ın da isyan ile alakalı olarak Şeyh Bedreddin adını zikretmemesi dikkat edilmesi gereken bir noktadır.³⁰ Buradan hareketle isyan ve Şeyh Bedreddin ile alakalı olarak Şeyh'in doğrudan isyan ile alakasının olmadığı ve hatta büyük bir ihtimal ile haberinin bile olmadığı fakat isyanın çekirdek kadrosunu Börklüce başta olmak üzere Şeyh Bedreddin'in müridlerinin oluşturduğu söylenebilir. Börklüce Mutafa Karaburun'a geçtiği tarihten itibaren

Sakız Adası Sisam Adası, Ayasuluğ ve çevresinde ciddi bağlantılar kurmuş buralarda kendine köklü bir taban oluşturmuştu. Özellikle Sakız Adası'nda Şeyh Bedreddin zamanından beri irşad faaliyetinde bulunulan ve yeni Müslüman olan kalabalık bir grup bulunmaktaydı. Bunlar Şeyh Bedreddin'in önemli mürid halkalarından birini oluşturmaktaydı. Börklüce Mustafa'nın en önemli tabanını da bu adalardaki devşirme müridler oluşturmaktaydı. İsyanın bir diğer dayandığı kitle ise Yahudi dönmesi oldukları da ileri sürülen bir Sufi grup olan Torlaklardı. Torlakların başında buluna Torlak Kemal defalarca Bursa'ya kadar gidip Şeyh ile görüşmüş bir kişiydi. Torlak Kemal isyanın Aydın ve çevresindeki ayağında önemli bir rol oynamıştı.³¹

Önce Karaburun çevresinde Börklüce'nin bir isyan girişiminde bulunması hemen ardından da Torlak Kemal öncülüğünde Aydın çevresinde ikinci bir isyanı başlamıştı. Bütün bu gelişmeler olurken Şeyh Bedreddin bunların uzağında başka bir yaşam sürmekteydi. Her ne kadar Osmanlı müelliflerinin bir kısmı bu birbirini takip eden isyan ile ilgili olarak Şeyh Bedreddin'i sorumlu gösterebilir de bu durum ihtimal dışı görülmektedir.

1415 yılının sonunda başlayan isyan uzun bir müddet devam etmiş Aydın İli valisi olan Kamil Paşa'nın askerleri isyanı bastırmakta kifayetsiz kalmışlar isyan, bu başarı üzerine daha da yayılma imkânı bulmuştu.³² En nihayetinde Osmanlı sarayından Baş Vezir Bayezid Paşa kalabalık bir ordu ile gelmiş onun da üstüne Şehzade Murad da saltanat ordusu ile bölgeye gelmiş ve isyan kanlı bir biçimde bastırılmıştı. Börklüce Mustafa yakalanıp Ayasuluğ'da idam edilmişti. Böylelikle isyanın birinci aşaması bastırılmış oluyordu. Aydın İli'nde bu gelişmeler yaşanırken İznik'de göz

²⁹ Halil b. İsmail b. Şeyh Bedrüddîn Mahmûd, *Sma'na Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı*, ed. A. Gölpinarlı-İ. Sungurbey, İstanbul 1967, s. 95.

³⁰ Dukas, *Bizans Tarihi* çev. İ. Mirmiroğlu. İstanbul 1956, s. 68.

³¹ Dimitris Kastritsis, "1402-1413 Fetret Devri Bağlamında Şeyh Bedreddin Ayaklanması", s. 95.

³² Hoca Sadeddin Efendi *Tacü't-Tevarih*, nşr. İsmet Parmaksızoğlu, c. I, s. 300.

hapsinde bulunan Şeyh Bedreddin çoktan İznik'i terk etmişti.³³ Şeyh Bedreddin'in kaynaklar güvenilir tarihler veremeseler de isyanın başladığı dönemlerde İznik'te olmadığı ve İsfendiyaroğulları'na sığındığı görülmektedir. Bir müddet burada kaldıktan sonra da hem kendi kökeni olan hem de çok fazla müridinin olduğu Balkanlara doğru hareket etmişti. Şeyh Bedreddin'in Osmanlılar ile husumeti olan İsfendiyaroğlu'na sığınması da üzerinde durulması gereken başka bir noktadır.³⁴

Bu aşamadan sonra Şeyh Bedreddin'in bizzat içinde bulunduğu ikinci isyan dalgası yer almaktadır.³⁵ İsfendiyaroğulları'na sığınan Bedreddin, Aydın İli'ndeki Börklüce'nin isyanından haberdar olunca hızlı bir biçimde kendini Balkanlara Deliorman bölgesine atmıştır.³⁶ Deniz yolu ile buraya ulaşan Şeyh Bedreddin aslında deniz yolu ile doğuya Kırım'a kaçmayı planlamaktaydı. Fakat Cenevizlilerin yolları kesmiş olmasından dolayı batıya hareket etmek zorunda kaldığı kaynakların verdiği bir bilgidir. Bu noktadan hareketle Şeyh Bedreddin'in bilinçli ve planlı olarak Balkanlara Deliorman bölgesine geçip de burada bir isyana kalkıştığını söylenemez. Şeyh Bedreddin'in bu ikinci isyanı daha doğru tanımlama ile mürşidin kendi isyanı tamamen zorunlu koşulların yol açtığı mecburi bir isyandı. İsfendiyaroğullarında bulunduğu sıralarda müridlerinin Aydın İli'nde isyan ettikleri haberi kendisine ulaşınca bu isyanın kendisinden sorulacağını düşünerek bulunduğu yerden kaçma ihtiyacı duymuştu. Osmanlı'nın bu işin hesabını kendisinden soracağını çok iyi biliyordu. Her ne kadar kendisi hakkında bilgi veren Menâkıb böyle anlatsa da Şeyh'in sadece kendisini kurtarmak için kaçmasını düşünmek fazlasıyla iyi niyetli bir tarih okuması olacaktır. Çünkü

³³ Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s. 192.

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s. 192.

³⁵ Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyân*, s. 84.

³⁶ Müfid Yüksel, "Şeyh Bedreddin", *Anadolu Halk Hareketleri*, Ankara 2004, s. 40.

tarihi kaynaklar ışığında Kırım'a ulaşmayı oradan da Osmanlı ile ilişkileri sorunlu olan Timurlu Sultanı Şahruh'un huzuruna çıkmayı oradan destek olarak bir isyan hazırlığı içine girmeyi tasarlandığı öğrenilmektedir.³⁷ Bu planı gerçekleştirme imkânı bulamayan Şeyh Bedreddin, kalabalık müridlerinin olduğu Deliorman'a geçti. Burada etrafında toplanan müridleri ve diğer heterodoks Sufî gruplar ile kalabalık bir kitle oluşturmuştu. Başlarına şeyhlerinin gelmesi onlarda ayrı bir motivasyon oluşturmuştu. Bu hareketli guruba Deliorman ve çevresinde bulunan Osmanlılar'dan rahatsız guruplarda eklenince 1416 senesinin sonuna doğru Deliorman'da Aydın İli'ndeki kadar vehim bir isyan daha baş göstermişti. Bölgede hazırlıklı olan Osmanlı ordusu bu isyanı kısa süre içinde bastırmayı başarmıştı. Şeyh Bedreddin yakalanmış Serez'de bulunan Çelebi Mehmed'in huzuruna çıkarılmıştı. Burada mahkemesi yapılan Şeyh Bedreddin hakkında idam fermanı verilmişti. Kendisi de bir şeyhülislam olan Şeyh'e Çelebi Mehmet kendisi hakkında hüküm vermesini ister o da akan bu kadar kanın ve çıkan fitnenin mesulü olduğunu kabul ederek katlinin vacip olduğunu ifade etmektedir. Bu konuşmadan sonrada 1416 senesinde Serez'de Şeyh Bedreddin idam edilmiş ve isyan böylece bastırılmıştır.³⁸

Börklüce'nin ve Torlak'ın başlattığı isyan ile Şeyh Bedreddin'in bu kişilerin kendisi ile bağlantılı olmasının dışında hiçbir bağlantısının olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Çekirdek kadrosunu Şeyh'in müridlerinin oluşturduğu Aydın İli'nde baş gösteren bu isyanın sebebi neydi? İsyânı oluşturan temel dinamikler nelerdi? Bu soruların aydınlatılması üzerinde durulması gereken önemli noktaları oluşturmaktadır. Börklüce Mustafa'nın kurduğu ilişkiler isyanın arka planı hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Börklüce'nin öncülük

³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar Ve Mülhidler*, s. 195.

³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 352.

yaptığı ardından da Torlak Kemal'in takip ettiği isyan dalgası her ne kadar çekirdek kadrosunu Şeyh Bedreddin'in müridleri oluştursa da bir Sufî isyanı olmanın uzağındadır. Bunun sol düşüncenin yıllardır dillendirdiği gibi sınıfsal ve toplumsal bir halk hareketi karakteri de çıkmayacağı tarihi gerçekliğin ışında açıkça ortadır. Burada bir vergi protestosu ve halk direnişi gibi bir durumdan söz etme imkânına sahip değiliz. Kaynaklar doğrudan çok açık bir şey söylemeseler de Börklüce'nin başlattığı ilk isyan girişiminin gerçekleştiği Aydın İli'nde Osmanlı hâkimiyetinden rahatsız olan tüm güç odaklarının bir koalisyonu söz konusudur. Gerek Sakız Adası'nda gerek Ayasuluğ ve çevresinde gerekse Karaburun'da bu kadar kalabalık bir oranda Şeyh Bedreddin'in müridi olma olasılığı oldukça zayıftır. Sayıları on binleri geçen kalabalık kitlelerin kaynağı muhakkak ki bu koalisyon üzerinden değerlendirilmelidir. Zira Küçük ve Büyük Menderes Havzaları, Batı Anadolu'nun tarımsal açıdan en verimli toprakları, bunun yanında önemli ticaret merkezleriydi. Ayasuluğ ve Balat Limanları İpek ve Baharat Yollarının denize aktarıldığı önemli transit ticaret merkezleriydi. Keza bunların yanında İzmir güçlü ve zengin bir liman kentiydi. Venedik ve Cenevizli unsurlar bu zengin ranta sahip bölgenin hâkim unsurlarıydı.³⁹ Bu pozisyonlarını kesinlikle elden çıkarmak istemiyorlardı. Aynı şekilde Osmanlı'dan önce bölgenin hâkim unsuru olan Aydınöğulları'nın beyi Cüneyd Bey'de Osmanlıların bölgede hâkimiyet kurmasını istememekteydi. İşte Osmanlı karşısında Bizans tefurları Yahudi tüccarlar Ceneviz ve Venedikliler Aydınöğlü Cüneyd Bey başta olmak üzere yerel Türk beyleri kendi denetim ve otoritelerini ve de kazançlarını yok edecek kuşatıcı bir Osmanlı hâkimiyeti karşısında birleşmişlerdi. 1413 yılında İzmir'in hemen güney altındaki bölge olan Küçük Menderes Havzası'na hâkim

³⁹ Şerafettin Turan, *Türk İtalyan İlişkileri I*, İstanbul 1990, s. 58-59.

olması kıyı ege limanlarına ulaşması bölgedeki yerel unsurları Osmanlı'ya karşı harekete geçirmişti. Venedik ve Cenevizlilerin bölgede ekonomik ve siyasal açıdan hafife alınmayacak bir güçleri vardı. Batı Anadolu kıyılarında ilk defa Aydınöğulları zamanında Türk hâkimiyeti kurulduğunda Aydınöğulları kıyılarda Venedik ve Cenevizlilerin gücü karşısında temkinli adımlar atmak durumunda kalmıştı. Öyle ki Aydınöğlü Hızır Bey Balat ve Efes Limanlarındaki ticaret bağlamında Venedik ve Cenevizlere ayrıcalıklı davranmak zorunda kalmıştı. Bu bağlamda Aydınöğlü Hızır Bey 1348 yılında Venedik ve Cenevizlilere yönelik ticari ayrıcalık anlamına gelen imtiyazname yahut yaygın adı ile bir ahidname yayımlamıştı.⁴⁰ Böylece Aydınöğlü Hızır Bey himayesindeki Venedik ve Cenevizlileri ayrıcalıklı bir konuma taşımış oluyordu. Ekonomik güçleri ile ayrıcalıklı statüye alışan bu unsurlar 1413 sonrası süreçte aynı konumlarını oluşturacak zeminleri kollamışlardı. Fakat devleti yeniden toplarlama derdinde olan Çelebi Mehmed bu konularda çok tavizkar bir politika izlemiyordu. İşte 1415 sonunda başlayıp ancak 1416 ortalarında bastırılan bu isyanın oluşturduğu koşullar neticesinde Çelebi Mehmed tıpkı Aydınöğulları'nın yaptığı gibi Venedik ve Cenevizlilere imtiyaz vermek zorunda kalmış ve bunu Yunanca yayımladığı bir ahidname ile resmileştirmişti.⁴¹ 1415 yılında yine Cenevizli güdümünde hareket eden Düzmece Mustafa olayının yaşanması ve Börklüce'nin bu kritik coğrafyada bir isyan girişiminde olması ve bu iki olayın ardından Osmanlıların ilk defa kapitülasyon vermek zorunda kalmaları neticesinden hareketle Börklüce'nin Karaburun'da başlattığı isyanın bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla Karaburun'da başlayan isyan bir Sufî isyanı

⁴⁰ Melek Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameler*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1980, s. 55-57.

⁴¹ Melek Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameler*, s. 97.

yahut bir halk isyanı olmanın uzağında Osmanlı hâkimiyeti muhaliflerinin Osmanlı'ya karşı ortak bir girişimi olarak değerlendirilmelidir.

Şeyh Bedreddin'in bu gelişme sonrasında Balkanlarda giriştiği ise koşulların kendisini sürüklediği kaçınılmaz bir isyan olduğu söylenebilir. Bu noktada Şeyh Bedreddin hakkında bazı noktalara temas etmek gerekecektir. Şeyh Bedreddin hakkında uzun yıllardır söylenen gelen sapkın zındık ifadelerinin doğruyu yansıtmadığı söylenebilir. Şeyh Bedreddin hakkında bilgi veren bazı Osmanlı kaynakları devlete karşı gelmiş olması sebebi ile onu rafizi yani sapık olarak tanımlarlar.⁴² Zira genel algı gereği devlet dinin de hamisi olan bir kurum olduğundan devlete karşı gelen itikaden sağlıklı bir duruşu olsa da sapkın kabul edilirdi. Çünkü dini koruyan devlete karşı gelen aslında dine karşı gelmişti. Bunun en çarpıcı örneği ise Şeyh Bedreddin'dir. Musa Çelebi zamanında kazaskerliğe getirilen Şeyh Bedreddin'in Osmanlı'nın kabul ettiği fıkıh anlayışının uzağında bir fikre mensup olduğunu düşünmek hata olacaktır. Her ne kadar Bedreddin'in yolunu izlediğini ifade eden ve Balkanlarda hala daha etkileri devam eden Bedreddinlüler zaman içinde bünyesinde Hurifilik barındıran heterodik bir yapıya kavuşmuş olsalar da Şeyh Bedreddin bizzat kendisinin Sünni Hanefi fıkıhının temsilcisi olduğu görülmektedir. Şeyh Bedreddin'in kaleme aldığı hiç bir eserde itikadi manada bir aykırılığa ve sapkınlığa rastlanılmamış olması önemli bir noktadır.⁴³ Onun eserleri arasında sıkıntılı içeriğe sahip olan tek

eser belki de en çok bilineni olan Varidat'tır.⁴⁴ Varidat'ın ise bizzat şeyhin kaleminden çıkmış bir eser olmadığı göz önünde bulundurulduğunda mesele kendiliğinden açıklığa kavuşmuş olacaktır. Bugün Şeyh Bedreddin hakkında ortalıkta dolaşan asılsız ithamların büyük çoğunluğunun kaynağı Varidat'tır. Ne zaman ne şekilde kaleme aldığı net bilinmeyen Şeyh Bedreddin'e atfedilen Varidat kendi içinde pek çok çelişkileri barındıran bir eserdir. Şeyh Bedreddin gibi güçlü bir sistematığı olan bir fıkıh âliminin kaleminden böyle bir çalışmanın çıkmayacağı da açıklıkla anlaşılabilir bir durumdur. Bu çelişkilerin temel sebebi Şeyh Bedreddin'in takipçileri tarafından ardından tedricen farklı zamanlarda bir araya getirilen bir eser olmasından kaynaklanmaktadır. Eserde sapkın ve Hurûfilik⁴⁵ barındıran noktaların bulunması da Bedreddinlülerin Hurûfilîğe bulaştıktan sonraki evrede eserin kaleme alınması ile açıklanabilir.

Şeyh Bedreddin'in kendi menakıbı, Taşköprülüzade hatta Hoca Sadeddin Efendi başta olmak üzere pek çok Osmanlı kaynağının ittifaken söylediği gibi iftiraya uğramış bir masum alim olduğunu savunmak da pek mümkün görünmemektedir.

⁴⁴ Bkz. *Varidat-ı Bedreddin, Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Mahmud Bedreddin*, Nşr. Mehmed Serhan Tayşi, İstanbul 2010.

⁴⁵ Şeyh Bedreddin ile ilgili ilk ciddi çalışmayı yapan ve Menakıb'ı neşreden Şerafettin Yaltıkkaya ve Abdülbaki Gölpınarlı Varidat'ta Hurûfilîğe ait izler bulunmadığını dolayısıyla da Bedreddinîliğin Hurûfilîk ile bağlantısı olmadığını söylerler bkz M. Şerafettin Yaltıkkaya, "Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e Dair Bir Kitap", *Tarih Mecmuası*, 3, 1935, s. 8; Halil b. İsmail b. Şeyh Bedrüddin Mahmûd, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Menakıbı*, ed. A. Gölpınarlı-İ. Sungurbey, s. 4. Oysaki Ahmet Yaşar Ocak ise Hurûfilik meselesinin sadece isme konu olan harflerin gizlenmesi bağlamında aranmaması gerektiği Hurûfilîğin panteist içeriğinin aranması gerektiği fikrini ileri sürmekte bu boyuttan bakıldığında da Bedreddinilerde ve Varidat'ta Hurûfilîğin izlerinin görüldüğünü ileri sürmektedir. Bkz Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s.185.

⁴²Hoca Sadeddin Efendi *Tacü't-Tevarih*, nşr. İsmet Parmaksızoğlu, c. I, Ankara 1999, s. 297; İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt 7. Ketibe*, Nşr. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara 2013, s. 255; Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Ali Osman*, nşr. Nihal Atsız, İstanbul 1961, s. 91; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2008, s. 48.

⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s. 193.

Şeyh Bedreddin'in Çelebi Mehmed ile birlikte Osmanlı'ya karşı muhalif bir duruş içinde olduğu her adımından açıkça anlaşıl-maktadır. Burada Şeyh'in esas düşünce ve amacının anlaşılmasını zorlaştıran temel faktör Börklüce Mustafa'nın Şeyhinin kontrolü dışın-da başka odak ve maksatlara teşne olmuş bir isyanı teşkil etmesidir. Öyle hissediliyor ki kendisinin kontrolü dışında gelişen bu isyan Bedreddin'in zihnindekileri hayata koyma fırsatı vermeksizin onu ani bir harekete sevk etmiş ve olayı başka mecralara sevk ederek noktalamıştır. Buradan hareketle tıpkı Michell Balivet'in yaptığı gibi isyanı müridin isyanı ve şeyhin isyanı başlıkları altında iki aşamada değerlendirmek çok daha doğru durmaktadır. Börklüce'nin isyanı her ne kadar bağlantıları dolayısıyla Şeyh Bedreddin'den bilinse de oluşum ve amacı bakımından Şeyh ile bir bağ-lantısı olmadığı açıkça söylenebilir. Börklü-ce'nin bu girişimi Şeyh Bedreddin'i Balkanlara kaçmaya ve orada bir isyana kalkışmaya sevk etmişti. Fakat her adımından açıkça anlaşılıyor ki Şeyh Bedreddin Börklüce'nin Karabu-run'daki kalkışması olmasaydı da muhakkak Osmanlı'ya karşı bir girişimin içinde yer ala-caktı. Hatta öyle anlaşılıyor ki bu Börklüce'nin başlattığı işten çok daha kapsamlı ve derin girişim olacaktı. Burada sorulması gereken temel soru Şeyh Bedreddin'i Osmanlı ile karşı karşıya getiren faktör neydi. Bu bağlamda şu nokta açıkça ifade edilmelidir ki sol çevrelerin uzun yıllar boyunca dillendirdiği hatta Nazım Hikmet'in meşhur Şeyh Bedreddin Destanı ile sola slogan haline getirdikleri gibi Şeyh Bedreddin'in sömürüye karşı protest bir kalkışma ile eşitlikçi bir ideolojinin peşinde koştuğunun tarihi gerçeklik ile bir alakasının olmadığı artık herkesin kabul ettiği açık bir gerçektir. Keza benzer tarihlerde daha çok Avrupa'da görülen bir köylü ayaklanması olduğunu düşünmekte büyük bir yanılğı olacaktır. Dini anlayış açı-sından Şeyh Bedreddin'in Osmanlıdan farklı bir yerde durmadığı da tüm eserlerinden açık-ça anlaşılmaktadır. Peki tüm bunlar değilse

Şeyh'in amacı neydi? Bu sorunun cevabı maalesef Bedreddin'in kendisinde saklı kalmıştır. Burada akla gelen iki soru sorulabilir; köklü bir aileden gelen ve yerel güç odaklarının mensubu olan Şeyh Bedreddin ailesinin bu pozisyonunu mu korumak istemişti? Yoksa Selçuklu soyundan geliyor olmanın da etkisi ile Osmanlı'yı al aşağı edip yeni bir hanedan mı kuracaktı? Akla gelen bu makul sorular maalesef kaynakların bilgi yetersizliği dolayısıyla cevapsız kalmaktadır. Şeyh Bedreddin ile Osmanlı'yı karşı karşıya gelemsine ilişkin söylenebilecek en net nokta Şeyh'in feodal yapıların devam etmesini istemesi ve büyük kuşatıcı bir gücün oluşmasına karşı çıkmasıydı. Bu fikir onu kesinlikle bugünlerde dillendirildiği gibi ilk sosyalist Marksist yapmaz. Çünkü Şeyh Bedreddin bu düşünceyi savunurken sol düşüncenin dillendire geldiği gibi eşitlikçi halkçı otorite karşıtı bir noktadan bakmıyordu. Zaten modern dünyaya ait olan bu kavramların bir XV. yüzyıl âliminde karşılık bulmasını beklemek de çok akla yatkın bir yaklaşım ol-masa gerektir. Şeyh Bedreddin'i bu düşünceye sevk eden temel faktör kendisinin ailesi üzerinden yerel bir gücü temsil ediyor ol-masıydı. O kuşatıcı ve merkezîyetçi bir Osmanlı yönetiminin kendisini ve ailesini etkisiz ve güçsüz kılacağını çok iyi gördüğünden buna karşı çıkmıştı. İtikadi manada belki Osmanlı saray ulemasından çok daha katı Sünni bir anlayışın mensubu olan Şeyh Bedreddin sabık hükümdarın kazaskeri olmasından dolayı merkezden uzaklaşarak başlayan hikâyesinde müridlerinin Aydın İli'nde Osmanlı'ya karşı kurulan bir düzenin parçası olmaları ile artık devlet gözünde açık bir rafizî haline gelmişti. Musa Çelebi zamanından beri söyleye geldiği merkezileşme karşıtı söylemi en sonunda Deliorman'da bir isyan ile neticelenmiş böylece Şeyh Bedreddin Osmanlı tarihinin en karmaşık ve bir o kadar da ilgi çelen şahsiyetleri arasın-da yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Âşık Paşazâde, (1961). *Tevârih-i Ali Osman*, nşr. Nihal Atsız, İstanbul.

BABİNGER, F., (2014). *Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin*, çev. İlhami Yazgan, Ankara.

BALİVET, M., (2000). *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyân*, çev. Ela Güntekin, İstanbul.

DELİLBAŞI, M., (1980). *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameleler*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara.

DUKAS, (1956). *Bizans Tarihi*, çev. İ. Mirmiroğlu, İstanbul.

EMECEN, F., (2005). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul.

Halil b. İsmail b. Şeyh Bedrüddîn Mahmûd, (1967). *Smaovna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı*, ed. A. Gölpınarlı-İ. Sungurbey, İstanbul.

HAYKIRAN, K. R., (2013). "Aydınogulları Beyliğinin Son Beyi Cüneyd Bey ve Beyliğin Yıkılışından Sonra Aydınoglu Soyunun Durumu", *Aydınogulları Tarihi: Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu 1* – Ed. Cüneyt Kanat, Mehmet Ersan, Mehmet Şeker, Ankara.

Hoca Sadeddin Efendi, (1999). *Tacü't-Tevarih*, c. I, nşr. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara.

İbn Arabşah, (2012). *Acâibu'l Makdûr*, çev. Ahsen Batur, İstanbul.

İdris-i Bitlisi, (2013). *Heşt Behişt 7. Ketibe*, nşr. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara.

KARADENİZ, H. B., (2008). *Osmanlılar İle Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi*, İstanbul.

KASTRİTSİS, D. (2014). "1402-1413 Fetret Devri Bağlamında Şeyh Bedreddin Ayaklanması", *Sultan Çelebi Mehmed ve Dönemi*, ed. Fulya Düvenci Karakoç, Bursa.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, (2008). *Cihânnümâ*, haz. N. Öztürk, İstanbul.

OCAK, A. Y., (2013). *Zındıklar ve Mühlidler: 15.ve 17. Yüzyıllar*, İstanbul.

Taşköprülüzade, (1985). *Şekâiki Numaniyye*, nşr. A Subhi Furat, İstanbul.

TURAN, Ş., (1990). *Türk İtalyan İlişkileri I*, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ. H., (1997). *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara.

Varidat-ı Bedreddin, *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Mahmud Bedreddin*, (2010). nşr. Mehmed Serhan Tayşi, İstanbul.

YAHYA, H., (1994). *Yehova'nın Oğulları*, İstanbul.

YÜKSEL, M., (2002). *Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul.

YÜKSEL, M., (2004). "Şeyh Bedreddin", *Anadolu Halk Hareketleri*, Ankara.